

STUDIUM PRZYPADKU W DYDAKTYCE PROBLEMÓW BEZPIECZEŃSTWA

CASE STUDIES IN TEACHING SECURITY ISSUES

KISTER Łukasz¹

STRESZCZENIE: Bezpieczeństwo, jako przedmiot dydaktyki akademickiej stanowi niezwykle wymagające wyzwanie. Złożoność i interdyscyplinarność problemów bezpieczeństwa utrudnia ich całościową (wyczerpującą) prezentację w warunkach ograniczonych czasowo możliwości wykładowych. Ponadto należy pamiętać, że bezpieczeństwo, jako problemem praktyczny winien podlegać zasadom empirycznego poznania. W związku z powyższym za najbardziej pożądaną i najskuteczniejszy sposób prezentowania studentom wiedzy z wyodrębnionego obszaru nauk o bezpieczeństwie należy uznać oparcie się o analizę konkretnie dobranego, wąskiego „przypadku” – praktycznego problemu.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, dydaktyka, studium przypadku (case study)

ABSTRACT: Teaching security on university level is a serious challenge. Complexity and interdisciplinarity of the security issues hinder their comprehensive presentation in limited conditions of academic courses. Moreover, security as a practical problem should be a subject of empirical research. Therefore, the most desired and effective way of presenting the knowledge on any separate area of security studies is the analysis of a specific, narrow case.

Keywords: security, teaching, case study

WSTĘP (BEZPIECZEŃSTWO JAKO PRZEDMIOT DYDAKTYKI AKADEMICKIEJ)

Rosnące zainteresowanie *studiowaniem bezpieczeństwa*² spowodowało, że nastąpił w Polsce niebываły „wysyp” różnego rodzaju kierunków, specjalności i specjalizacji w tym obszarze. Nie są już one zarezerwowane wyłącznie dla słuchaczy akademii wojskowych czy policyjnych, ale możemy je znaleźć w ofercie prawie wszystkich uczelni³.

W ostatnich latach powstały nawet całe uczelnie nakierowane wyłącznie na ten obszar edukacji⁴. Niesłabnąca popularność takich studiów pozwala na stwierdzenie, że przeżywają one właśnie swój okres świetności.

Niestety już tylko pobieżna lektura programów nauczania prowadzi do smutnego wniosku, że nie mają one wyraźnie sprecyzowanych celów dydaktycznych. Nie dają one odpowiedzi na pytanie – jaką wiedzę, umiejętności i kompetencje powinien posiadać student kończący dany przedmiot.

¹ Doktor nauk o bezpieczeństwie, Adiunkt w Instytucie Stosunków Międzynarodowych i Zrównoważonego Rozwoju Collegium Civitas, Redaktor Naczelny Czasopisma Naukowego „Securitologia” (ISSN 1898-4509), Członek Zarządu – Sekretarz ds. Naukowych „European Association for Security”. Kontakt: Collegium Civitas, Pl. Defilad 1 (PKiN, XIIp.), 00-909 Warszawa, www.civitas.edu.pl, e-mail: lukasz.kister@collegium.edu.pl.

² Niniejsza monografia powstała w trakcie prac nad autorskim grantem badawczym pt. *Strategia badawcza „studium przypadku (case study)”*, realizowanym w Collegium Civitas – Szkole Wyższej w Warszawie, w ramach projektu pt. *„Edukacja globalna w dobie zmian cywilizacyjnych – program rozwoju Collegium Civitas”* finansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

³ Kształcenie na kierunkach związanych z bezpieczeństwem oferują nawet takie uczelnie, jak Katolicki Uniwersytet Jana Pawła II w Lublinie czy Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie,

⁴ m.in.: Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa w Poznaniu.

Wydaje się być to skutkiem niestłabnącego przywiązania do tradycyjnego – instruktazowego stylu dydaktyki, gdzie aktywność studenta sprowadzana jest wyłącznie do konformistycznego wysłuchania „instrukcji” wykładowcy. Tym samym studenci pozbawieni są możliwości zrozumienia mechanizmów kształtujących procesy bezpieczeństwa.

Mając więc na uwadze właściwie rozumiane determinanty nauk o bezpieczeństwie, jak *interdyscyplinarna istota oraz praktyczny charakter*¹, zasadnym jest by przy wyborze metody dydaktyki przede wszystkim kierować się zasadą użyteczności. Osiągnąć to można poprzez dążenie do jak najwierniejszego opisu rzeczywistości. Opis ten powinien pozwalać na tworzenie teorii wyjaśniających wszelkie zjawiska społeczne, polityczne, gospodarcze oraz na samodzielne podejmowanie decyzji, a nie jedynie na odwzorowywanie faktów. Wszelkie spory i dylematy naukowe powinny być rozstrzygane na poziomie konkretnego projektu badawczego, przybliżonego do zaistniałej w przeszłości sytuacji.

Wszystkie te postulaty spełnia metoda „studium przypadku”, o niej i jej zaletach będzie ten referat.

1. „STUDIUM PRZYPADKU” – ISTOTA I RODZAJE

Studium przypadku (ang. „*case study*”)² to aktywna metoda kształcenia akademickiego. Jest ona przeciwieństwem tradycyjnych form dydaktyki, takich jak wykład czy seminarium, przesuując zdecydowanie jej punkt ciężkości. Nieskuteczne bierne formy zorientowane na nauczyciela, zastępuje formami aktywnymi i twórczymi nakierowanymi na *kreatywnego studenta*³.

Nie jest ona jednak niczym nowym w nauczaniu. Wywodzi się ze Stanów Zjednoczonych, gdzie na początku XX wieku Harvard Business School – Uniwersytet Harvarda w Cambridge wprowadził pierwszy eksperymentalny kurs oparty na analizie rzeczywistych „przypadków”. Jej liczne zalety spowodowały, że bardzo szybko zyskiwała na popularności, szczególnie w tych dziedzinach, w których studenci muszą zrozumieć złożone zjawiska, wydarzenia i procesy. Dzisiaj „studium przypadku” jest podstawową metodą dydaktyczną w naukach społecznych we wszystkich renomowanych uniwersytetach na Świecie. W Polsce jej niekwestionowanym prekursorem był Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

Istota „studium przypadku” polega na poszukiwaniu wszelkich niezbędnych danych umożliwiających pogłębioną *teoretyczną i empiryczną analizę* rzeczywistej sytuacji występującej w konkretnym, traktowanym jako indywidualny „przypadek”⁴. Pozwala ona na celowe łączenie i wykorzystanie wiedzy o charakterze teoretycznym, z nieocenionymi zaletami doświadczeń empirycznych. Można nazwać ją mianem „monografii problemowej”, ukierunkowanej na wszechstronne poznanie problemu badawczego na tle konkretnego przykładu.

¹ Należy tu w szczególności zwrócić uwagę na uznane w środowisku naukowym rozważania i publikacje przedstawicieli „securitologii”, skupionych w stowarzyszeniu nauk o bezpieczeństwie – European Association for Security; patrz: L.F. Korzeniowski: *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Warszawa: Difin, 2012; L. Hofreiter: *Securitológia*, Liptovský Mikuláš: AOS, 2006; M. Cieślarczyk: *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badań problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Siedlce: UP-H, 2011;

² W literaturze można spotkać się także z takimi określeniami, jak: badanie przypadku, analiza przypadku, analiza opisu sytuacyjnego.

³ J.W. Wiktor: *Studium przypadku. Istota, funkcje i procedura analizy przypadku*, (w:) J. Altkorn (red.): *Zarządzanie i przedsiębiorczość. Studia polskich przypadków*. Warszawa-Kraków: PWN, s. 11.

⁴ R. K. Yin: *Case Study Research Design and Methods*. 5th Edition. Thousand Oaks - London - New Delhi: Sage Publications, 2009, s. 13.

Szczególony charakter „studium przypadku” wynika jednak z rzeczywistości samej badanej sytuacji, która łączy w sobie bardzo *wiele przenikających się wzajemnie struktur*: poznawczych, pojęciowych, dydaktycznych, społecznych, analitycznych, decyzyjnych, heurystycznych czy motywacyjnych¹.

W literaturze można spotkać się z bardzo różnymi podziałami tej metody. Niemniej jednak otwarta jej formuła powoduje, że wykładowca może swobodnie wybierać nie tylko konkretny rodzaj, ale przede wszystkim łączyć je ze sobą dla uzyskania lepszego efektu nauczania, zgodnie z obranym celem dydaktyki.

Wśród podstawowych sposobów podejścia do analizy przypadku wskazać należy:

- *autoteliczne studium przypadku* (ang. „*autotelic case study*”), skupiające się na obranym przypadku, jako celu samym w sobie;
- *instrumentalne studium przypadku* (ang. „*instrumental case study*”), którego celem jest analiza zjawisk, ich przyczyn i skutków, a sam przypadek odgrywa w nim rolę pomocniczą²,

oraz:

- *eksploracyjne studium przypadku* (ang. „*exploratory cases*”), skupiające się na szczegółowym opisie rzeczywistości;
- *wyjaśniające studium przypadku* (ang. „*explanatory cases*”), prowadzone w celu ustalenia przyczyn różnych zjawisk.³

Umiejętne wykorzystanie zalet każdego z tych typów pozwala na jednoczesne uzyskanie szczegółowego opisu zdarzeń, działań, kontekstów ich występowania oraz agregację i typologizację wygenerowanych kategorii, które w następnej fazie pozwolą na sprawne poszukiwanie wyjaśnień i przyczyn wykrytego zjawiska.

Główne cele jakie stawia się wykorzystaniu metody „studium przypadku” to:

- próba rozwiązania konkretnego problemu;
- zastosowanie teorii w praktyce;
- wyartykułowanie wniosków do dalszych badań i analiz.

2. DOBÓR I ANALIZA „PRZYPADKU”

Wybór „przypadku” do późniejszej analizy jest najważniejszym, a zarazem najtrudniejszym wyzwaniem. Jest to właśnie ten moment, w którym kluczową rolę odgrywa prawidłowo zidentyfikowana *potrzeba dydaktyczna*. Wykładowca musi mieć jasno i precyzyjnie określony cel jakemu ma służyć „studium przypadku”, miejsce jakie zajmuje w procesie nauczania danego przedmiotu.

Należy, przy tym, uwzględnić także rodzaj grupy, która będzie go realizowała. Ważne by poziom skomplikowania „przypadku” dostosowany był do doświadczenia i wiedzy studentów⁴.

¹ Szerzej: J.W. Wiktor: *op.cit.*, s. 14-16.

² R. E. Stake: *Jakościowe studium przypadku*, (w:) N.K. Denzim, Y.S. Lincoln (red.): *Metody badań jakościowych*, tom I, Warszawa: PWN, 2009, s. 627- 629.

³ R. K. Yin: *op.cit.*, s. 13 i nast.

⁴ Ź. Ptak-Kostecka: *Analiza przypadku, czyli metoda case study*, [online], Portal „MasterPlan“, 13.11.2000. Dostęp pod adresem: <http://www.masterplan.pl/analiza-przypadku-czyli-metoda-case-study>, [6.10.2013].

Skuteczność dydaktyczna metody „studium przypadku” uzależniona jest także od przedstawienia wybranej do analizy „sytuacji”. *Opis przypadku* powinien spełniać kilka podstawowych wymagań zarówno w odniesieniu do formy, jak również jego treści. Jego język powinien być prosty i komunikatywny, a jednocześnie precyzyjny. Treść natomiast musi obejmować wszystkie kwestie niezbędne do właściwego zrozumienia sytuacji i definiować jednoznacznie jądro problemu, ale nie może sugerować w żaden sposób gotowego rozwiązania. Zasadnym jest by „przypadek” został spisany i zawierał ujednoczoną siatkę niezbędnych pojęć.

Wybrany „przypadek” z zasady powinien być *prawdziwy*. Choć nic nie stoi na przeszkodzie by w jego opisie zastosowane zostały techniki tendencyjności i manipulacji faktami¹, których wykrycie będzie dodatkowym, ukrytym zadaniem badawczym.

Metoda „studium przypadku” charakteryzuje się brakiem sztywnych reguł formalnych, można w niej jednak wyodrębnić *trzy zasadnicze etapy* o odmiennej wartości dydaktycznej².

Wprowadzenie w obszar badawczy jest kluczem do poprawnie przeprowadzonej analizy „przypadku”. Staranność na tym etapie decyduje o wartości i skuteczności późniejszego wniosku, a tym samym warunkuje osiągnięcie założonego celu nauczania. Jego realizacja przybiera *formułę następujących po sobie kroków*.

Pierwszym i podstawowym, jest *zapoznanie z opisem sytuacji* stanowiącej badany przypadek. Wstępna refleksja nad problemem pozwala uświadomić sobie jego miejsce w programie dydaktycznym danego przedmiotu.

Drugim, jest *szczegółowa analiza treści przypadku*. Tutaj zaczyna się aktywność studenta i konieczność wykorzystania posiadanego już zasobu wiedzy. Wymusza on ocenę informacji zawartych w opisie, i ich pogrupowanie według kryterium ważności, np.: podstawowe, uzupełniające czy nieistotne.

Krok trzeci to *zdefiniowanie problemu*, który zawarty został w opisie „przypadku”. Najważniejsza jest tutaj precyzja, która wyrazić się musi w wyraźnym i jednoznacznym określeniu jego istoty.

Ostatni, *czwarty krok* tego etapu ma charakter organizacyjny. Następuje tu zrehabilitowanie „problemu” w postaci *pytania badawczego*, a na jego podstawie określenie: kierunków, form i źródeł wiedzy, które umożliwią udzielenie na nie odpowiedzi.

Samokształcenie i praca w grupie jest z punktu widzenia istoty metody „studium przypadku” jej *najważniejszym etapem*. Można w nim także wyodrębnić następujące po sobie aktywności.

Wyjściowym działaniem jest indywidualna *praca własna* studenta. Jej celem jest samodzielne zdobycie wiedzy pozwalającej na rozwiązanie problemu badawczego. Może ona pochodzić z wielu różnych źródeł, nie tylko naukowych, tj.: literatura, media (tradycyjne), Internet, ekspertyzy, obserwacje, konsultacje, i in.. Wynik tej pracy powinien przybrać formę pisemną, z wszelkimi rygorami pracy naukowej. Pozwala to na nabycie przez studentów umiejętności poprawnego wyrażania swoich przemyśleń w oparciu o analizę źródeł i ich ocenę. Zasadnym jest jednak by był to dokument maksymalnie zwięzły i syntetyczny, np. przygotowany zgodnie z wymogami „raportu analitycznego”³.

Następnym krokiem jest konfrontacja poczynionych ustaleń na forum niewielkiej licznie *grupy studenckiej*. Praca zespołowa ma na celu zrealizowanie takich zadań dydaktycznych, jak:

¹ Patrz: L.J. Buller: *Influencja*, Stalowa Wola: KUL, 2008.

² J.W. Wiktor: *op.cit.*, s. 23 i nast.

³ Patrz: K. Liedel, P. Piasecka, T.R. Aleksandrowicz: *Analiza informacji. Teoria i praktyka*, Warszawa: Difin, 2012.

- wyznaczenie obszarów możliwych rozwiązań;
- określenie skutków proponowanych decyzji;
- dokonanie oceny rozwiązań (jednoznaczne kryteria);
- osiągnięcie konsensusu i wypracowanie wspólnej decyzji (uzasadnienie)¹.

Zwieńczeniem procesu studiowania „przypadku” jest **prezentacja rozwiązań** przez poszczególne grupy badawcze. Składa się na nią nie tylko wygłoszenie wypracowanych wniosków, ale przede wszystkim ich merytoryczna konfrontacja i weryfikacja. Jest to miejsce nabywania przez studentów tak ważnych na przyszłość umiejętności z zakresu retoryki i erystyki.

Podsumowując należy zaznaczyć, że skutkiem „studium przypadku” nie musi być wcale znalezienie jakiegoś jednego „optymalnego” rozwiązania. Z punktu widzenia celu nauczania akademickiego dużo większe znaczenie dydaktyczne ma sam proces zdobywania i analizowania informacji².

WNIOSKI – ZALETY DYDAKTYCZNE „STUDIUM PRZYPADKU”

W literaturze panuje niebywała zgodność w przedmiocie niepodważalnych zalet dydaktycznych metody „studium przypadku”, na które składają się m.in.:

- integracja wiedzy z różnych dziedzin nauki;
- naturalne łączenie teorii z praktyką;
- akcentowanie współzależności między zjawiskami;
- rozwijanie umiejętności krytycznego i kreatywnego myślenia;
- prezentacja problemów w ich szerokim i złożonym kontekście.

Wprowadzenie metody „studium przypadku” oznacza więc jedyną realną możliwość zrozumienia przez studentów fenomenu jakim jest bezpieczeństwo, w trzech niezbędnych obszarach – wiedzy, umiejętności i kompetencji.

BIBLIOGRAFIA

BULLER L.J.: *Influcja*, Stalowa Wola: KUL, 2008.

CIEŚLARCZYK M.: *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badań problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Siedlce: UP-H, 2011.

HOFREITER L.: *Securitologia*, Liptovský Mikuláš: AOS, 2006.

KORZENIOWSKI L.F.: *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Warszawa: Difin, 2012.

LIEDEL K., PIASECKA P., ALEKSANDROWICZ T.R.: *Analiza informacji. Teoria i praktyka*, Warszawa: Difin, 2012.

POSZEWICKI A.: *Wykorzystanie studium przypadku w dydaktyce*, (w:) POSZEWICKI A., BIZON W., KULAWCZUK P. (red.): *Symulacje menadżerskie i studia przypadków. Szkolenia biznesowe w oparciu o symulacje menadżerskie i studia przypadków – najlepsze praktyki*, Gdańsk: Wydawnictwo UG, 2012.

PTAK-KOSTECKA Ź.: *Analiza przypadku, czyli metoda case study*, [online], Portal „MasterPlan“, 13.11.2000. Dostęp pod adresem: <http://www.masterplan.pl/analiza-przypadku-czyli-metoda-case-study>, [6.10.2013].

STAKE R.E.: *Jakościowe studium przypadku*, (w:) DENZIM N.K., LINCOLN Y.S. (red.): *Metody badań jakościowych*, tom I, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009.

¹ J.W. Wiktor: *op.cit.*, s. 30.

² Ź. Ptak-Kostecka: *op.cit.*

WEREDA W.: *Metoda studium przypadku w dydaktyce nauk o zarządzaniu*,
(w:) GOŁĘBIEWSKI T., DĄBROWSKI M., MIERZEJEWSKA B. (red.). *Uczelnia oparta na wiedzy. Organizacja procesu dydaktycznego oraz zarządzanie wiedzą w ekonomicznym szkolnictwie wyższym*. Warszawa: FPiAKE, 2005.

WIKTOR J.W.: *Studium przypadku. Istota, funkcje i procedura analizy przypadku*,
(w:) ALTKORN Jerzy (red.). *Zarządzanie i przedsiębiorczość. Studia polskich przypadków*. Warszawa-Kraków: PWN, 1996.

YIN R.K.: *Case Study Research Design and Methods*. 5th Edition. Thousand Oaks - London - New Delhi: Sage Publications, 2009

Recenzenti:

Doc.RSDr.Jozef MATIS, PhD.

prof. dr. hab. Leszek F. KORZENIOWSKI,